

КОМПАРАТИВІСТИКА

*Т. Бикова, канд. філол. наук, доц.,
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова*

ВІД МІСЦЕВОГО ДО УНІВЕРСАЛЬНОГО: ПАРАДИГМА ВЕЛИЧІ ЖІНКИ-МАТЕРІ ("Марія" Т. Шевченка і "Марія" В. Стефаника)

У статті розкривається ступінь співвіднесення на текстуальному рівні понять місцевого і універсального у тлумаченні парадигми величі образу жінки-матері в однойменних творах Т. Шевченка і В. Стефаника.

***Ключові слова:** поетика, універсалізм, парадигма величі, alma mater, Т. Шевченко, В. Стефаник.*

В статье раскрывается степень соотношения на текстуальном уровне понятий местного и универсального в толковании парадигмы величия образа женщины-матери в одноименных произведениях Т. Шевченко и В. Стефаника.

***Ключевые слова:** поэтика, универсализм, парадигма величия, alma mater, Т. Шевченко, В. Стефаник.*

The article reveals the degree of correlation to the textual level concepts of local and universal of interpretation of the paradigm of grandeur in the image of women and mothers in the Shevchenko's and Stefanik's works.

***Key words:** poetics, universalizm, paradigm of grandeur, alma mater, T. Shevchenko, V. Stefanik.*

Образ жінки-матері в українській літературі, починаючи з народнописенної творчості, став одним із найпоширеніших смислових центрів, прикметою національної ідентифікації. Маючи широку символіку, цей вічний смисловий концентр надійно закріпився у світовій літературі, отримуючи нове життя в літературах різних епох і поколінь. Еволюція цього образу найяскравіше знайшла своє виявлення у творчості Тараса Шевченка.

Наприкінці XIX століття, відзначаючи неповторність і всеосяжність образу матері у творчості Т. Шевченка, зокрема у поемі "Марія", І. Франко писав: "Кобзар наш... лишив нам такий ясний та пориваючий ідеал жінчини-громадянки, якого не писав ні один поет в світі і которого по ширині та по висоті основної думки <...> й перевищити годі і котрому не то в житті, але і в пісні дорівняти трудно лиш ідеал, до якого удається доходити людськості тільки в великих хвилях переломів всесвітньої боротьби добра із злом, доходити тільки в немногих благословенних одиницях" [11, 154]. В цих рядках наочне підтвердження того, що Шевченкова творчість продовжувала живити цілі покоління митців, сучасників поета, їх нащадків, надихала на художнє

опрацювання вічних образів і мотивів. До таких творчих обробок належить й ретрансляція образу матері у новелі В. Стефаника "Марія". Справедливо зазначили сучасні літературознавці, що такої величі змалювання жінки-матері зміг досягти у добу помезів'я лише В. Стефаник, змалювавши свою Марію в однойменному творі [3, 174]. Адже саме образ Марії Т. Шевченка слугував прототипом до створення образу Марії у новелі В. Стефаника. Варто простежити з цього приводу певні типологічні зв'язки, що існують між цими двома творами, сюжети яких розділені часом, епохами і поколіннями.

В річищі розглядуваної проблематики – від поняття місцевого до універсального – варто зазначити, що ми прагнемо підтвердити думку сучасних науковців щодо вагомого значення впливу Шевченкової Марії на однойменну новелу В. Стефаника, а також доведемо, що на рівні поняття універсалізму В. Стефаник у змалюванні образу матері розширив його смислові центри, використовуючи національну символіку, доопрацював і доповнив значеннєву структуру парадигми величі жінки-матері в українській літературі доби кінця XIX – початку XX століття, враховуючи національний аспект і постать самого Т. Шевченка як консолідуючого фактора для всієї української нації тієї доби, розділеної кордонами і політичними інтересами.

В основі Шевченкової "Марії" – біблійна історія життя Богородиці Марії, яка подарувала світові Ісуса Христа, її відданість синовій справі і самопожертва заради християнської віри. Якою постає Марія у поемі Т. Шевченка? Це не біблійна Марія, яка від народження знала свою місію на цій землі, а насамперед – це жінка, яка щиро повірила в ідейні настанови пророка, якого до себе запросив Йосип:

*Та дивувалася, дивилась,
І слухала, як молодий
Дивочний гость той говорив.
І словеса його святис
На серце падали Марії,
І серце мерзло і пеклось! [12, 253].*

Образ Марії реконструюється у поемі Т. Шевченка в декількох аспектах, набуваючи інколи не лише символічного, а й більше універсального значення. Зосередимо увагу на деяких із них. Так, у дусі антропоморфізації євангельської історії Т. Шевченко виводить перед читачем образ Марії у двох іпостасях. З одного боку, Марія – це проста жінка і мати, яка віддано любить свого сина, по-материнському співпереживає його майбутній долі. Її думки постійно супроводжують сина, вона дбає про його виховання і освіту, про що неодноразово зазначає письменник:

*Заробила
Чи то позичила вдова
Півкопи тую на буквар.
Сама б учила, так не знала ж
Вона письма того. Взяла
Та в школу хлопця одвела,
У ієрейську. Доглядала ж
Сама його, сама й навчала
Добру і розуму... [12, 261].*

З іншого – вона бере на себе зобов'язання виховати майбутнього пророка, сина апостола, який возвістив про прихід Месії на землю. Тобто відбувається своєрідне програмування майбутньої долі власного сина як незвичайної людини, на яку покладена місія – врятувати праведних людей на цьому світі, адже таким має бути син апостола:

*Не плачеш ти і не співаєш,
Гадаєш, думаєш-гадаєш,
Як його вчити, навести
На путь святий святого сина,
І як його од зол спасти?
Од бурь житейських одвести? [12, 258].*

Тобто відбувається у поемі своєрідна акумуляція різних рівнів сприйняття одного образу: Марія як *alma mater* і як *Magna mater*.

У Стефаникової Марії ці дві іпостасі матері розкриваються і взаємодіють цілком подібно до трактування цього образу у Т. Шевченка, лише в поняття *Magna mater* В. Стефаник вкладає інший актуальний сучасний йому зміст, своєрідно націоналізуючи цей образ. Стефаникову Марію в одній із іпостасей сприймаємо як Матір борців за визволення України, діяльність яких на користь розвитку національної справи і ступінь самопожертви цій справі дорівнюються і асоціюються із самопожертвою Ісуса Христа для захисту всього людства. Як матір-годувальниця своїх дітей Марія у В. Стефаника "*любувала й голубила їх <...> ходила за ними по всіх містах, носила на плечах колачі й білі сорочки, ноги ніколи не боліли її*" [9, 191].

Ступінь співвіднесеності і співіснування двох аспектів материнства у героїнь Т. Шевченка і В. Стефаника завжди варіюється, у свідомості героїнь постійно відбувається внутрішня боротьба матері-годувальниці і матері пророка (борців). Шевченкова Марія, яка, дізнавшись про покликання сина, про перенесені ним тортури, займає позицію німого свідка, для неї властива так звана "відсутня присутність", вона "мовчки трепетно радіє", таким чином відбува-

ється відтінювання самотності й незахищеності Сина у світі. У таких ситуаціях відбувається фактичне роздвоєння душі, і святкує перемогу Велика Марія, яка здатна прийняти самопожертву свого сина заради всього людства.

Так, у Т. Шевченка Марія проходить шлях фатального знебуттєвлення свого життя численними смертями найдорожчих для неї людей, в результаті якого за логікою мало б бути відвернення від віри або зникнення бажання взагалі брати участь у божественному проекті. Натомість цього у тексті читач не помічає. Марія не тільки слідує постійно за своїм сином-пророком, таким способом індивідуально прилучаючись до етнокультурного духовного коду, а й у процесі розвитку сюжету, після смерті свого сина стає "творцем цього коду", продовжуючи на рівні етоногенезу його справу.

*Бо за сином
Святая мати всюди йшла,
Його слова, його діла –
Все чула, й бачила, і мліла,
І мовчки трепетно раділа,
На сина дивлячись... [12, 262].*

Причини такої відданості необхідно шукати насамперед у філософському розумінні власного призначення і розуміння себе у контексті світобудови.

Почуття ж Стефаникової Марії більш відкриті: від самого народження своїх дітей Марія займає позицію матері-берегині і своїми вчинками прагне підтримати власних дітей, шляхом добрих вчинків і помилок шукає істинне своє покликання.

Сюжетні ходи творів лише вдало доводять високий ступінь поєднання у ньому цих двох іпостасей і розкривають парадигму величчя жінки-матері від місцевого рівня до поняття універсалізму. До таких сюжетних моментів, наприклад у поемі "Марія", належить епізод із хрестиком-шибеничкою, де різні іпостасі Марії найкраще проявляються і співіснують у творчому тандемі. Так, як матір-вихователька і годувальниця, зроблене дитяче майстрування із двох перехрещених паличок Марія сприймає за смертельну загрозу їхньому "маленькому тихому раю", що створила вона з Йосипом, рятуючи сина від смертельної небезпеки з боку царя Ірода. Письменник вибудовує конфліктну, психологічно умотивовану ситуацію, коли хрестик сприймається Марією як нагадування про земну смерть апостола. Водночас Велика Марія у цьому пророчому символі "святої шибенички" визначає вище призначення свого сина, який є земним уособ-

ленням сутності Божого задуму. Невідворотність цього шляху й спонукає мимовільне бажання врятувати власного сина, хоча б на емоційно-зовнішньому рівні, від майбутньої страдницької долі. Тобто, на думку О. Брайко, "зовнішній бурхливий вияв страждань – це обернена мутація гедоністичної настанови, перемога індивідуальної душі над імперативами духу" [2, 47].

Боротьбу двох іпостасей Марії і несвідому перемогу *alma mater* над *Magna mater* можемо побачити й у В. Стефаника в епізоді, коли Марія відправляє своїх двох синів на війну, у лави січових стрільців, прагнучи залишити біля себе третього. Передусім – це прагнення матері хоч на мить зберегти той "тихий рай", назавжди порушений часом і війною: *"Виймила з рукава ніж і сказала: найменший, Дмитро, най лишиється, а ні, то закопає зараз у себе ніж. Сказала це і зараз зрозуміла, що перетяла тим ножом світ надвоє: на одній половині лишилася сама, а на другій – сини тікають геть від неї... І впала"* [9, 192]. Короткими, уривчастими фразами В. Стефаник розкрив перед читачем справжню душевну трагедію матері: з одного боку, мати не може перенести самопожертви синів заради національної справи (про саме національний аспект В. Стефаник неодноразово зазначає: "Хоругви й прапори шелестіли над ними і гримів спів про Україну"), власне тут бачимо ми сутність саме матері-берегині; а з іншого боку, відбувається усвідомлення вищого ступеня самопричетності матері до справ своїх синів. Миттєве роздвоєння душі спричиняє втрату свідомості в героїні й усвідомлення власної найбільшої помилки, яку прагне Марія виправити: *"Біжим, синку, за ними, аби-м їх здогонила, най мені, дурній мужичці, простять. Я не знала добре, я невинна, що моя голова здуріла, як тота Україна забирає мені діти"* [9, 192]. З цього моменту у творі Марія у В. Стефаника свідомо обирає шлях продовжувача справ своїх дітей, стає своєрідним апостолом віри в майбутню кращу долю України. Таким чином відбувається проявлення вищого ступеня материнської любові, що простежується через історію харизматичної і пророчої сутності цих жінок: у Т. Шевченка в прямому значенні цього слова, у В. Стефаника – на рівні символічного сприйняття дійсності.

Події, які відбуваються навколо двох героїнь творів після моменту усвідомлення своєї власної місії на цій землі, певною мірою доводять остаточну перемогу *Magna mater* у душі обох Марій. Підтвердженням цієї тези є стосунки Шевченкової Марії з апостолами, учнями її сина, та стосунки Стефаникової Марії з українськими козаками, сповідувачами національної ідеї. Паралелі простежуються на символічному рівні. Справа, якій був відданий син Марії, має бути, на її думку, продовжена, або матеріалізована. Власне, учні Ісуса, яких надихає на діяльність Марія, мають довести як для неї, так і

для всього людства марність чи потрібність сенсу життя її Сина. "Апостоли в очах Марії – це своєрідне історичне інобуття (об'єктивація) Сина, стимул щонайглибшого повернення до материнської тожсамості через усвідомлення-переживання місії сина" [2, 50].

Характерним інваріантом об'єктивації у новелі В. Стефаника виступають й українські козаки, що належали до ворожого табору, але за внутрішнім єством стали своєрідними апостолами, учнями синів Марії. На відміну від Шевченкової Марії, Марія у В. Стефаника потребувала сама надійного стимулу для віри в національну справу своїх синів, цю віру в неї повертають українські козаки з Наддніпрянської України, яких вона сприймала за ворогів.

На відміну від Шевченкової Марії, яка "своїм святим огненным словом... дух святий свій пронесла в їх (апостолів. – Т. Б.) душі вбогії!" [9, 264], Марія у В. Стефаника вимагає від новоприбулих апостолів-козаків підтвердження непохитності їх віри в кращу майбутню долю для рідної землі. В. Стефаник посилює цей момент спілкування Марії з козаками декількома образами-концентрами, взятими з українського фольклору, основна місія яких передусім – консолідувати українську націю. До таких образів-символів, або предметів-символів, належать: українська сорочка, козацька китайка, народна пісня і образ Тараса Шевченка, який, як і образ Ісуса Христа, був у кожній тодішній українській хаті, незважаючи на кордони.

Біла сорочка в українців має глибоко сакральне значення: насамперед символізує чистоту душі, світлість намірів, а акт дарування сорочки був свідченням поваги й пошани, довіри до людини, якій її дарували. Символічним змістом наповнений епізод із новели В. Стефаника, де дарування української сорочки Марією стало не просто сакральним символом, а й символом консолідації мешканців різних частин України: Наддніпрянщини, Гуцульщини, Галичини і Покуття, незважаючи на політичну ситуацію і роздільність кордонами. Молоді вояки як доказ світлич своїх почуттів до Марії, її національного переконання фактично "оголюють" і розкривають свою душу перед Марією, щоб упевнити її у світлич своїх намірах: *"Оце вам, матусю, наш рабунок, що всі ми без сорочок ходимо, хоч могли б багато придбати. А оці хустини, що ми ними Шевченка вбрали, це ж козацькі китайки, матусю. Наділили нас їми жінки наші, наші мами, сестри наші, щоби було чим голову вкрити в полі, щоби ворон очей не клював"* [9, 195].

Цей епізод має полісимволічне значення: адже насамперед відсутність сорочки – це свідчення про втрату національної сутності молодих козаків, покарання себе за змушене приховування своєї любові до України, водночас біля серця в них завжди козацькі китайки як символи козацької слави і звитяги, які із прадавніх часів на

прощання при від'їзді з дому козакові дарували матері і дружини. Миттєве усвідомлене бажання Марії подарувати сорочки і виявлен-ня таким чином Марією пошани й поваги до козаків навертає молодих вояків до національної справи.

Кінцевим і завершальним символом консолідації української нації виступає й образ пісні, який у новелі В. Стефаника з'являється двічі – вперше, коли Марія в момент найбільшого психологічного напруження під час проводів своїх синів до лав січового стрілецтва чує, *"як земля дудніла під довгими рядами, що співали січову пісню"*, і вдруге, коли Марія зустрічається з молодими вояками, що мусили ховати від усіх любов до України і пошану до Т. Шевченка. Друге виконання пісні викликало в Марії спогади про синів та свідоме ото-тоження вояків-українців, що заїхали у двір з тими козаками, яких так любили її сини: *"Пісня випростовувала її душу. Показувала десь на небі ціле її життя... Виймала ота пісня з її душі, як з чорної скрині, все чарівне і ясне і розвертала перед нею – і надивитися вона не могла сама на себе в дивнім світланні"* [9, 195]. Марія В. Стефаника досягає рівня Шевченкової Марії у ступені самороз-криття внутрішньої сутності й готовності свідомого прилучення до справи справжніх синів України. Саме мистецьке сприйняття Марією січової пісні стає психологічним каталізатором, що "розкрив її таєм-ницю щастя любові, велику мету людського життя – жертвне тво-рення добра для родини та батьківщини" [6, 62], а отже, й суттєво довершує психологію розкриття характеру головної героїні у напрямі руху від поняття місцевого до універсалізації.

Шевченкову Марію фактично на продовження справи Сина, ак-тивність спонукає думка про марність жертви Ісуса, що свідомо на-віяна "унинієм і страхом" учнів Христових, які "нетвердії, душеубогі, катам на муки не дались, сховались, потім розійшлись...". Таким чином у "Марії" Т. Шевченка відбувається словесна трансценденція підтвердження незнищенності сенсу набутого досвіду Марією, який онтологізується як самоцінний і транссуб'єктивно значущий, а отже, духовний [10, 400]. Душевні переживання Шевченкової Марії, підкріп-лені станом апостольської зневіри, спонукають її до певною мірою співвідношення внутрішнього буття з божественною сутністю, до возвеличення значення власного шляху і спілкування з Богом для всього людського світу. Дещо по-іншому відбувається момент усві-домлення власної тожсамості у Стефаникової Марії, яка завдяки апостолам-козакам відчуває душевне оновлення і прозріння власної сутності як консолідуючої сили для всієї України: *"Близкотять ріки по всій нашій землі і падають з громом у море, а нарід зривається на ноги. Наперед її сини, і вона з ними йде на тую Україну, бо вона тая Україна, плаче й голосить за своїми дітьми; хоче щоби були*

всі вкупі" [9, 196]. Цей епізод у новелі виступає психологічною кульмінацією, де мати починає усвідомлювати, що біль утрати матері-людини, яка дала нове життя, не повинен відділити її від патріотичного вибору власних дітей, тобто у Стефаникової Марії через подолання святої материнської муки відбувається віднайдення свого справжнього "я", нехай і наближеного більше до почуттів *Magna mater*. Усвідомленням Марією історичної трагедії української землі і асоціацією долі країни із власною В. Стефаник дорівнює свою Марію до образу матері-України.

Зауважмо, що у Шевченковій "Марії" присутність України як універсального сакрального поняття наявна на підсвідомому рівні. Цей аспект символічної присутності рідної країни в поемі "Марія" Т. Шевченка досліджували багато літературознавців, адже Україну можемо побачити і в змалюванні самого страдницького життя Марії, в окремих побутових елементах, поглядах на світовий устрій усіх персонажів твору, який є суто українським, із властивими йому характерними ментальними рисами. Завдяки такому трактуванню образу Марії з'являється "універсальний вселюдський смисл високого морального ідеалу, піднесений автором до невідповідності ідеалу естетичного, живого, повнокровного, національно рідного й життєвого" [8, 112], – все це становить враження саме українського національного колориту. З цього приводу цілком доречною є позиція сприйняття міфу Марії у поемі Т. Шевченка як інваріанта міфу України, а земна доля Марії може виступати як апокрифічний прообраз долі українського народу [7, 69]. Таким чином, як і Шевченкова Марія, так і Марія В. Стефаника стали символами визволення "всіх окрадених сліпих невольників", а отже, й певною проекцією зародження національного оновлення.

Серед дослідників творчості Т. Шевченка, зокрема серед інтерпретаторів тексту "Марії", достатнього поширення набула думка, висловлена в річищі психоаналітичного напрямку на початку ХХ століття С. Балеєм, що «не буде противорічністю прийняти, що ідеальна жіноча постать Шевченка, з одного боку, є формою, під якою автор об'єктивує нутро власної душі, а рівночасно є "сублімованим" образом його матері» [1]. На думку дослідника, коли уважніше придивитися до численних жіночих постатей і звернути увагу на душевні переживання, якими наділяє їх поет, то мимохіть впадають в очі аналогії між почуттями й бажаннями самого поета з почуттями й бажаннями "креованих" ним жінок. Почуття усамітнення, нещасливої долі, незадоволеної любовної туги, переповнюючи душу Т. Шевченка, водночас стали головним мотивом переживань жінок, зображених ним. Складається враження, зауважує С. Балеє, що поет використовує їх як форми, в які вкладає власну душу, чи як символ, за яким приховується його власне "Я".

Такої думки в цілому дотримується й сучасний літературознавець Г. Грабович у працях "Шевченко як міфотворець" та "Шевченко, якого ми не знаємо". Серед позицій, запропонованих на розсуд сучасного знавця Т. Шевченка, знаходимо й тезу про наявність автобіографічної ідентифікації й символічної проекції самого поета на образ Марії. Тобто, відповідно до цієї концепції, страдницька місія Марії є безпосередньою проекцією місії самого Тараса Шевченка. Василь Стефаник на початку ХХ століття ймовірно міг чути подібні думки щодо співвідношення постаті жінки-матері й самого Тараса Шевченка, адже у "Марії" досить прозоро наявна підтримка цього національного міфу, унаочнена консолідуючою і багатозначною роллю поета в житті української нації: письменник включає до свого твору образ Т. Шевченка як національного пророка для всієї України. Консолідуючим чинником стає спочатку портрет Т. Шевченка, якого як найцінніший скарб оберігає Марія від "чужого ока" і перед яким віддано співали українські пісні молоді козаки. Образ Т. Шевченка сприймається героїнею як оберіг національного духу, як найрідніша людина для себе і для цілої нації: *"Вихопила Шевченка з рук, поклала в пазуху. – Можете мене отут і зарізати, а образа не дам... то моїх синів. Такі, як ви, здоймали його з-під образів, кинули до землі і казали мені топочити по нім. Я його сховала в пазуху"* [9, 194]. Декількома роками пізніше цей епізод пошановування національного пророка всієї України використає у своїй новелі "Чайка" С. Васильченко, адже це був не видуманий факт всеукраїнського возвеличення Тараса Шевченка.

Висока могила, насипана в день сотої річниці із дня народження Поета синами Марії та іншими селянами, виступає ще одним символічним характеро- і сюжетотворчим чинником: передусім – це символ єднання західних і східних земель України, цілої нації, "що зривається на ноги". Висока могила виступає ще й символом пам'яті про національного пророка цілої України, який своєю постаттю зумів консолідувати Україну в напрямі не тільки географічного єднання, а й у річищі духовного зв'язку неба і землі, адже до неба завжди ближче з вищої поверхні, а на небі – відображається доля України: *"А старший син Маріїн виліз на сам вершечок та й так ладно говорив до нас, що з цієї нашої могили будемо дивитися на велику могилу на Україні, щоби ми були всі одної мислі. Дививси так дивно, начеб поправді на зорях бачив Україну..."* [9, 197]. Отже, велика могила сприймається як проекція могили Тараса Шевченка з Канева і виступає об'єднавчим моментом чотирьох напрямів, утворюючи своєрідний хрест, у центрі якого знаходиться національний пророк цілої України – Тарас Шевченко.

Тож парадигма величчя жінки-матері у творах Т. Шевченка і В. Стефаника простежується таким чином: образ звичайної матері-селянки, виведений В. Стефаником, є свідченням примноження об-

разу Шевченкової Марії, перетворенням його в образ української матері-патріотки, яка свідомо прийняла терновий вінок мучеництва.

1. *Балей С.* З психології творчості Шевченка / С. Балей // *История психоанализа в Украине*. — Харьков: Основа, 1996. — С. 132–185. 2. *Брайко О.* Наративізація сакрального в поемі Тараса Шевченка "Марія" / Олександр Брайко // *Слово і час*. — 2008. — № 5. — С. 41–52. 3. *Гнідан О. Д.* Василь Стефаник. Життя і творчість: Посібник для вчителя / О. Д. Гнідан. — К.: Радянський письменник, 1991. — 222 с. 4. *Дзюба І.* Тарас Шевченко / Іван Дзюба. — К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2005. — 704 с. 5. *Єсіпенко Д.* Трагічна сторінка української історії, концепти Страшного Суду і Богоматері у новелі В. Стефаника "Марія": вивчення творчості письменника у світлі християнського віровчення / Д. Єсіпенко // *Українська література в загальноосвітній школі*. — 2009. — № 6. — С. 29–33. 6. *Погребенник В.* Від антимілітаристського до національно-патріотичного пафосу: новела В. Стефаника "Марія" / Володимир Погребенник // *Дивослово*. — 1998. — № 3. — С. 62. 7. *Сирцова О.* Філософсько-світглядний зміст апокрифічних ремінісценцій у поезиї Т. Г. Шевченка / О. Сирцова // *Творчість Т. Г. Шевченка у філософській культурі України*. Зб. наук. праць / АН України, Ін-т філософії; (Відп. ред. М. Лук). — К.: Наукова думка, 1992. — 142 с. 8. *Смілянська В.* Поема "Марія" / Валерія Смілянська // *Сучасність*. — 1997. — № 3. — С. 109–115. 9. *Стефаник В.* Твори / Василь Стефаник. — К.: Дніпро, 1964. — 552 с. 10. *Франк С. А.* Непостижимое: Онтологическое введение в философию религии / С. А. Франк // *Франк С. А. Сочинения* / С. А. Франк. — М., 1990. — С. 183–559. 11. *Франко І.* Жінчина-мати у поемах Шевченка // Франко І. Збір. творів: у 50-ти томах / Іван Франко. — К.: Наукова думка, 1980. — Т. 26: Літературно-критичні праці (1876–1885). — С. 153–154. 12. *Шевченко Т. Г.* Повне зібрання творів: У 12 т. / Редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін. / Тарас Шевченко. — К.: Наукова думка, 1991. — Том другий: поезія 1847–1861. — 592 с.

**Г. Білик, ст. викл.,
Полтавський національний педагогічний університет
ім. В. Г. Короленка**

"КОБЗАР" ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТ КУЛЬТУРНОЇ ЕПОХИ: Т. ШЕВЧЕНКО — М. СЕМЕНКО — БРАТИ КАПРАНОВИ

У статті з погляду літературної взаємодії висвітлюється художнє засвоєння збірки "Кобзар" Т. Шевченка як знакового національного наративу письменством ХХ і ХХІ століть, простежується специфіка її інтеграції у творчість М. Семенка і братів Капранових.

Ключові слова: "Кобзар" Т. Шевченка, текст як національний наратив, культурна епоха, літературна взаємодія, інтерпретація.

В статье с точки зрения литературного взаимодействия толкуется художественное восприятие сборника "Кобзарь" Т. Шевченко как знакового национального наратива писателями ХХ и ХХІ веков, рассматриваются особенности его интеграции в творчество М. Семенко и братьев Капрановых.

Ключевые слова: "Кобзарь" Т. Шевченко, текст как национальный наратив, культурная эпоха, литературное взаимодействие, интерпретация.

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ШЕВЧЕНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск шістнадцятий

Збірник присвячено актуальним проблемам шевченкознавства, зокрема стилю, поетики, рецепції творчості, мови і перекладу.

Для науковців і шанувальників творчості Тараса Шевченка.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	Г. Ф. Семенюк , д-р філол. наук, проф. (голова); Л. М. Задорожна , д-р філол. наук, проф.; О. С. Снитко , д-р філол. наук, проф.; Л. В. Грицик , д-р філол. наук, проф.; В. Ф. Чемес , канд. філол. наук, доц.; Г. Ю. Мережинська , д-р філол. наук, проф.; О. Л. Паламарчук , канд. філол. наук, доц.; Л. І. Шевченко , д-р філол. наук, проф.; І. П. Бондаренко , д-р філол. наук, проф.; О. П. Івановська , д-р філол. наук, доц.; А. К. Мойсієнко , д-р філол. наук, проф.; Н. М. Корбозерова , д-р філол. наук, проф.; Т. Р. Кияк , д-р філол. наук, проф.; Л. В. Коломієць , д-р філол. наук, проф.; Г. Д. Клочек , д-р філол. наук, проф.
Адреса редколегії	01033, Київ-033, 6-р Т. Шевченка, 14, Інститут філології; ☎ (38044) 239 33 02, 239 31 69
Рекомендовано	Вченою радою Інституту філології 18.12.12 (протокол №5)
Зареєстровано	Постановою президії ВАК України протокол № 1-05/3 від 08.07.09
Засновник та видавець	Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет" Свідоцтво внесено до Державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02
Відповідальний за випуск	А. О. Гудима , канд. філол. наук, асист.
Рецензенти	А. Б. Гуляк , д-р філол. наук, проф. Л. І. Шевченко , д-р філол. наук, проф.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються.

Наукове видання

ШЕВЧЕНКОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Випуск шістнадцятий

Статті подано в авторській редакції

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець *В. Гаркуша*

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 19,53. Наклад 150. Зам. № 213-6422.
Гарнітура Arial. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Іф4.
Підписано до друку 18.02.13.

Видавець і виготовлювач

Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет"
01601, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43

☎ (38044) 239 32 22; (38044) 239 31 72; тел./факс (38044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>

Свідectво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02

ЗМІСТ

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Бігун О.	
"Кобзар" Т. Шевченка: між Старим і Новим Завітом (до проблеми літературної діалогічності)	3
Задорожна Л.	
Імператив історії у Шевченкових "Гайдамаках" та чинник сприйняття його сьогодні	9
Задорожна С.	
Тарас Шевченко і виклики сучасної доби.....	19
Калинчук А.	
Поема Т. Шевченка "Сова": текстовий аналіз.....	26
Коломієць В., Іванова О.	
Народна пісня в житті і творчості Тараса Шевченка	30
Лебідь-Гребенюк Є.	
Критичний коментар у текстах Т. Шевченка як спосіб ведення полеміки з опонентами	37
Марченко Н.	
Ретроспекція видання лейпцизького збірника Тараса Шевченка	45
Мейзерська Т.	
Типологія імагінативного мислення Т. Шевченка	54
Настасієнко О.	
Образ Тараса Шевченка в поезії Є. Маланюка "Шевченко"	62
Сліпушко О.	
Суспільно-політичні ідеї Кирило-Мефодіївського братства у художньому просторі поезій Тараса Шевченка	66
Стрюк Л., Терещенко В.	
Автобіографічне "Я" у повістях Т. Шевченка	75
Ткачук О.	
Романтичний наратив ліро-епічної поеми Т. Шевченка "Гайдамаки"	85
Харчук Р.	
Образ думи у творчості Тараса Шевченка.....	95
Шаф О.	
Мотив руйнації родинних стосунків у поезії Тараса Шевченка в гендерному ракурсі	103
Яблонська О.	
Поетична творчість Т. Шевченка: соціо- та етнопсихологічні параметри образу москаля.....	109

Яковина О.	
Традиція у творчості Тараса Шевченка	121
Яременко В.	
"І стала тьма..."	
Етнографізм і символіка Шевченкового твору	
"У Бога за дверима лежала сокира..."	139

КОМПАРАТИВІСТИКА

Бикова Т.	
Від місцевого до універсального: парадигма величї	
жінки-матері ("Марія" Т. Шевченка і "Марія" В. Стефаника)	151
Білик Г.	
"Кобзар" як репрезентант культурної епохи:	
Т. Шевченко – М. Семенко – брати Капранови	160
Боронь О.	
Повість Тараса Шевченка "Варнак"	
і роман Вальтера Скотта "Роб Рой": спільне і відмінне	167
Гармата Г.	
Козакоцентризм у творчості Т. Шевченка і П. Куліша:	
порівняльний аналіз.....	171
Жванія Л.	
Категорія простору	
в творчості Т. Шевченка й Лесі Українки... ..	179
Кривуляк О.	
Типологія художнього втілення жанру послання	
у творчості Т. Шевченка та М. Вороного	193
Шаповалова А.	
Творчість Тараса Шевченка та філософія	
Григорія Сковороди: два виміри свободи	203

МОВОЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Білокінь В.	
Аксіологічний аспект означення часу	
відвідування могили Тараса Шевченка	
(за матеріалами книг вражень)	217
Ещенко Н.	
Концепт <i>правда</i> у поетичних творах Тараса Шевченка	225
Мацько О.	
Лінгвокультурема "орел"	
у поетичній творчості Тараса Шевченка	233

РЕЦЕПЦІЯ ПОСТАТІ І ТВОРЧОСТІ

Брижицька С.	
Сприйняття робітниками постаті Тараса Шевченка у 1927–1928 роках	241
Назаренко М.	
До прижиттєвої рецепції поезії Т. Шевченка: питання літературного контексту	250
Скуратко Т.	
Шевченківські традиції в художньому дискурсі поем Івана Драча	258
Федунь М.	
Рецепція Шевченкової поеми "Гамалія" західноукраїнськими мемуаристами першої половини XX ст. ...	265
Шалацька Г.	
Жіночі образи драми "Назар Стодоля" Т. Шевченка у системі духовних цінностей першої половини XIX ст.	273

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

Зарицька Т.	
Новий етап засвоєння поезії Тараса Шевченка: переклади Віри Річ	283
Коломієць Л.	
Рецепція англомовних перекладів поезій Тараса Шевченка інтернет-читачами (огляд читацьких відгуків та коментарів)	291
Саволоцька А.	
Особливості перекладу міфологічного колориту вступу до балади Тараса Шевченка "Причинна" англійською мовою	303

ДОСЛІДНИКИ ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА

Брижіцька І.	
Іван Ковальов – дослідник теми "Шевченко і царська цензура"	311
Жлуктенко Н.	
Вектори шевченкознавства в наукових студіях кафедри зарубіжної літератури Київського університету	318
Луцій С.	
До історії еміграційної шевченкіани: Л. Лиман та Ю. Стефаник	325